



САД су у односу према европским питањима све до Првог светског рата на неки начин бивале по страни, без активне и директне улоге. Будући да не припадају европском простору, данашње САД, као и целокупни простор Новог света, поседнут је као колонија западноевропских сила почетком новог века. Таква судбина задесила је и Африку, као и највећи део Азије. Независну и колико-толико аутономну позицију у ваневропском свету током новог века и савремене историје успели су да задрже само Јапан и делимично Кина, док су неке земље задржале тек вид ограничене самосталности попут Ирана. [\(1\)](#)

Поставља се питање зашто су од читавог ваневропског постколонијалног простора баш САД успеле не само да се уздигну у ранг највећих европских сила, већ и да их убедљиво претекну, поставши у једном тренутку највећа светска сила – суперсила. Прво, просторни, климатски и ресурсни услови су веома повољни за живот европских досељеника и њихових потомака. [\(2\)](#) У Северној Америци дошло је до истребљења домородачке популације и насељавања бројних европских досељеника, тако да су они почетком 20. века чинили више од 80 одсто популације, од чега је на домицилне индијанце отпадало тек неколико процената (нешто преко 10 одсто били су црнци, потомци робова). Овакав процес остварен је још само у (такође бившим британским колонијама) Аустралији, Новом Зеланду и Канади, уз напомену да је ту домицилно становништво било релативно малобројно, тако да су, такође почетком 20. века, досељеници из Европе и њихови потомци чинили више од 90 одсто популације. Овоме треба додати неке земље Латинске Америке, као што су Аргентина, Уругвај, Чиле и у мањој мери Бразил, где данас доминира европеидно становништво. У овим случајевима остао је и изванредно удео индијанаца у становништву, уз релативно већи број црнаца потомака робова. Такође, не треба заборавити запажен број мелеза и мулата, што су случајеви далеко ређи у поменутих земљама англо-саксонског колонијалног порекла.

Други фактор који је утицао на то да САД постану велика сила је релативно велики број становника. Наиме, иако су Канада или Аустралија простране као САД, оне имају приближно десет пута мању популацију. Без овог значајног фактора САД не би могле да

пледирају на важну улогу међу великим силама, будући да је, према науци о међународним односима, број становника један од најважнијих елемената “тврде моћи”.
[\(3\)](#)

Треће, САД имају и велику површину, приближно два и по пута већу од површине свих земаља проширене ЕУ.

Четврто, САД имају изузетно разноврсне природне ресурсе. Почевши од услова за развој пољопривреде, преко руда метала и неметала, до налазишта драгоцених енергената која још нису исцрпљена, САД се по природним ресурсима убрајају међу најбогатије државе света. Истина, током последња два века многе резерве су експлоатацијом битно умањене, али су и даље веома респектабилне, чему доприноси и мудра политика америчких администрација. Наиме, држава “штеди” најважније стратешке резерве, рецимо нафте и гаса, и у највећем делу их увози.

Пето, САД су до сада биле поштеђене великих ратова на свом тлу, изузев грађанског рата Севера и Југа 1861–1865. Насупрот томе, европске земље су у два светска рата доживеле страшна разарања, што је умногоме допринело томе да их САД прво сустигну, а потом и претекну у привредном развоју. САД су управо тада, дајући ратне зајмове Европљанима (претежно Британији и Француској), успеле да битно ојачају финансијске и привредне капацитете, те стекну одлучујући економски замајац.

Захваљујући поменутиим факторима, САД су већ до краја Другог светског рата успеле да стекну импресивну превагу у односу на сав тадашњи капиталистички свет. Након тога, захваљујући и неким новим факторима, Америка наставља да одржава, истина, сад већ нешто умањен хегемони положај, који ју је након распада СССР-а довео у позицију једине светске суперсиле. Ту бисмо издвојили следеће важне факторе:

– Америчка национална валута долар постао је светска платежна и обрачунска монета управо у периоду светских ратова, када је потиснуо најближе конкуренте. Емисија долара подстиче америчку привреду, укључујући и могућност да инфлаторне тенденције долара највећим делом подносе земље и народи широм света. У исто време САД бележе највећи трговински дефицит у свету пошто далеко више увозе добара и услуга него што извозе.

– САД имају пресудан политички утицај у кључним међународним организацијама, пре свега у области капитала, као што су ММФ, Светска банка, СТО. На тај начин, САД често усмеравају економску политику ових светских финансијских организација, које треба да делују у интересу свих земаља света, управо у правцу својих политичких и економских интереса. (4) То се, у нешто мањој мери, односи и на УН. Утицај Америке на ове организације додатно је мотивисан чињеницом да се њихова седишта налазе на њеном тлу, и да управо САД дају највише средстава за буџет њиховог издржавања.

– САД су користиле послератне супротности између социјалистичких земаља предвођених СССР-ом и капиталистичког света, па су се наметнуле као лидер за хомогенизовање ове друге групације. После распада Источног блока а потом и СССР-а, САД користе НАТО и хегемонију у њему као одлучујуће оруђе у контролисању европског простора ради остварења својих циљева.

Наведеним факторима треба додати и то да САД улажу већ дужи временски период, нарочито од распада СССР-а, толико импресивна средства у милитаризацију и наоружање (управо када су безбедносни изазови за саме САД битно умањени) да је то више него сва преостала средства у свету која су за то намењена. Покушај стицања одлучујуће и убедљиве предности у овој области представља жељу за остваривање ничим омеђене и чак неповратно остварене светске хегемоније.

Однос САД и Европе може се сагледати пре свега у чињеници да је и поред добијања на значају ваневропског простора у последњем веку (свет више није ни изблиза онако европоцентричан као у време *belle epoque*, или чак између два светска рата, па и у првим деценијама после њега), сам европски простор остао изузетно важан у светској гео(политици), а да европске земље, а нарочито ЕУ на свој начин, и посебно Русија као део Европе, и даље имају важну улогу у светској привреди, војно-политичким и културним делатностима. САД су, дакле, управо утицајем и присуством преко западне Европе, почевши од периода после Другог светског рата, заинтересоване да задрже утицај на европском тлу, и чак и да га прошире. Таква позиција је додатно ојачана након нестанка Источног блока и ширења НАТО на исток. С друге стране, нестанком Варшавског уговора и СССР-а поставља се питање даље улоге НАТО пакта и сврхе улагања све већих средстава САД у сопствено наоружавање и милитаризацију.

После Другог светског рата САД су ушле директно у европску политику, што је позиција која није напуштана до данашњих дана, и мало је вероватно да ће се то у скоријој будућности уопште десити. Хладноратовска подела Европе, укључујући и поделу Немачке, утицали су на то да САД постану водећа западна држава, доминантна управо

као стожер моћи у супротстављању Источном блоку и комунистичкој опасности. Дакле, када је у питању однос према водећим европским силама у овом периоду, попут Немачке, Француске и Британије, ситуација је била следећа. Немачка је била поражена у светском рату, територијално поново умањена (као и после Првог светског рата), овог пута дајући велике територије на истоку Пољској и симболично и СССР-у, при чему је остатак Немачке подељен на западну и источну. Поред овога, Немачка је морала да плаћа одређене ратне репарације, њену територију поселе су војске западних сила и СССР-а, што је све заједно утицало на то да ова сила не буде ни потенцијално војно-политички ривал Америци.

Велика Британија је до неуспелог покушаја интервенције на Суецу септембра 1956. водила какву-такву независну политику једне још увек колонијалне силе, која уз то има стално место у Савету безбедности ОУН. Међутим, након ове неуспеле акције, коју је предводио тадашњи премијер Ентони Идн, Британија се већ под следећим премијером Макмиланом, уз минимална одступања и до данашњих дана, налази у позицији да спољнополитичку стратегију везује за сарадњу са САД. Американци су Британији помогли да дође до самосталног нуклеарног оружја (које ипак потпада под заједничку НАТО команду), али је и то одржало Енглезе у статусу велике силе, без обзира на то што су већ до половине шездесетих година изгубили готово целокупно своје колонијално царство (реформисана добровољна асоцијација Комонвелта постоји и данас, са малим кохезионим спонама независних држава које га сада чине, и којом ни приближно нису обухваћене све бивше британске колоније).

Британија је у последњих пола века ретко повлачила спољнополитичке потезе који нису били синхронизовани са политиком званичног Вашингтона. Ретки изузеци су акција против Аргентине када је био у питању спор везан за сувереност над Малдивским острвима и почетна политика конзервативаца предвођених премијером Мејцером у рату у Босни деведесетих година 20. века. Наиме, у Хрватској, а потом и у Босни и Херцеговини, Британија је (највише под утицајем политике која је доминирала у 20. веку, изражене у опасности за европску равнотежу јачањем овог пута уједињене Немачке) у почетку заједно са Француском подржала равнотежу снага ради тражења компромисног решења. То је конкретно значило да је тек директним мешањем САД, превасходно на штету Срба и у прилог највише босанским муслиманима, британска политика била принуђена да прихвати курс званичног Вашингтона. То, свакако, не значи да Британија у целини не води политику ненаклоњену српском питању, већ да је само у конкретном случају југословенске, и нарочито босанске кризе, званични Лондон Мејцерове администрације заузео опрезан став према политици уједињене Немачке. Међутим, као што се дешавало и раније, када је почетна британска политика према неком питању била супротна америчким интересима, званични Лондон се веома брзо кориговао у односу на званични Вашингтон. Тако је било и на Блиском истоку, где су Британци још из колонијалних времена подржавали муслимански фактор (Палестинце) у односу на Јевреје. Међутим, директним уласком званичне америчке политике у овај

блискоисточни проблем (највише под утицајем америчких Јевреја) британска политика већ током педесетих година прихвата да коригује своје ставове у прилог америчком спољнополитичком курсу. У време Блерове администрације долази до потпуног прилагођавања званичног Лондона ставовима Беле куће, што је мање-више одраз целокупне британске спољне политике у последњих најмање пола века.

Потпуно је другачији случај са Француском, која је традиционално неповерљива према САД, што датира још од односа Француза према Енглезима. Истина, ривалство Француске и Немачке у периоду 1870–1945. промовисало је у првој половини 20. века савезништво са англосаксонским силама – Британијом, а потом и са САД у два светска рата. Међутим, након Другог светског рата неповерење Француске према овим силама је појачано. Француска није пристајала да у хомогенизацији западног света против социјалистичког истока предвођеног СССР-ом две англосаксонске силе монополизују своје трансатлантско вођство над западном Европом. Идеју Евро-Африке, коју су створили водећи француски политичари IV републике попут Ги Молеа, Пиноа, Мендес-Франса заједно са Аденауером (канцеларом и водећим политичаром Западне Немачке тог периода), прихватио је Де Гол и у модификованој варијанти покушао да је примени на почетку V републике и у заживљеној Европској економској заједници, односно од 1957. године у формираном Римском споразуму. Управо је овај концепт оно најопасније за америчке планове у Европи, јер подразумева стварање алијансе европских, пре свега западноевропских земаља предвођених Француском и Немачком (тада само Западном Немачком) у којој не би било водећег места (или чак уопште никаквог места) за две англосаксонске силе. Што је још веома опасно у таквом концепту за америчке стратешке планове у Европи (у нешто мањој мери и британске, јер Британија није потпуно искључивана пошто је, за разлику од САД, географски део Европе), поменути француски државници, рачунајући и Де Гола, на СССР, односно Русију, гледали су као на источни део Европе, који јој, свакако, припада и географски и на сваки други начин, и са којим због економске и историјске повезаности треба изградити стратешко партнерство, без обзира на тренутне идеолошке разлике. Француска је развила овакав концепт будућности Европске економске заједнице, који, према Де Голу, није подразумевао Велику Британију, која је окренута Комонвелту и својим специјалним везама са САД, па не разуме и нема мотива да прихвати проблеме и визију старог континента.

После распада Источног блока и СССР-а, САД у ове готово две деценије покушавају да одрже присуство и утицај у односу на западну Европу, мада су амерички стратези свесни да у том процесу постепено мора доћи до смањивања и повлачења америчког присуства. Стога Америка на западну Европу, пре свега на Немачку и Француску (за разлику од Британије) гледа као на потенцијалне ривале у прерасподели моћи не само на простору Европе, већ и Евроазије, па и света. Кисинџер наводи да “је ноћна мора Америке савез између Русије и Немачке”, што се свакако појачава ако је у питању и Француска. [\(5\)](#) Уосталом, за америчко политичко вођство већ и сами партнерски

односи ових великих европских земаља представљају знак за узбуну. С друге стране, у Вашингтону су свесни тога колико је западна и средња Европа зависна од руских ресурса. Америчка политика је зато последњих година све више заинтересована да у самој Европској унији стекне непосредне и директно себи потчињене државе, сем Британије махом сконцентрисане у источној Европи, тзв. Нову Европу, за разлику од Француске и Немачке које са Шпанијом, па и Италијом чине “Стару Европу”.

[\(6\)](#)

“Стара Европа” је за политику Вашингтона сувише својеглава, са путем јасно утртим ка еманципацији од САД, не само у економској сфери – што је већ постигнуто – већ и у политичкој и војној, где је споразум из Сент Малоа само почетак у стварању самосталних европских војних снага независно од НАТО.

У структури политичких странака у Немачкој и Француској постоји различито опредељење како према САД, тако и према Русији. У Немачкој је левица (социјалдемократи) мање наклоњена САД, а има више разумевања према Русији (пример Шредер). Насупрот томе, десница задржава коректне и чак пријатељске односе према Русији, али је више окренута ка САД, чему најбољи пример даје садашњи канцелар Ангела Меркел. У Француској су деголисти, који су последњих деценија најчешће на власти, пуни неповерења према САД и остварују коректан однос према Русији, али је велики изузетак садашњи председник Републике Никола Саркози. Изразита десница у оквиру Народног фронта је сличних политичких позиција према великим силама као и деголисти, а левица је подељена, али ипак већински приближно као и десница по наведеном питању. Дакле, САД немају значајне политичке пријатеље у лепези најважнијих политичких странака у Француској, где је актуелни председник Саркози сензационалан изузетак.

Америка све теже одржава своју планетарну хегемонију, нарочито када је у питању превласт над западном Европом. Јачање евра и његова све већа доминација у односу на долар прво у Европи, у перспективи и у неким другим великим регијама света, знатно умањује повлашћену позицију ове валуте као светског платежног средства. САД имају огроман дебаланс у спољној трговини, што је ранијих деценија највише покривала емисија долара, која је фактички обављала једну врсту монетарног “опорезивања” остатка света. С друге стране, поред евра, појављују се регионални ривали долару, који му све више сужавају простор глобалне хегемоније. У Европи то су британска фунта и швајцарски франак, на Далеком истоку јуан и јен, на постсовјетском простору рубља, и др. САД имају циклично “прегревање” привреде која бележи кризе, често изазване и фиктивним новцем, захваљујући берзама и виртуелним финансијским трансакцијама, углавном у виду краткорочних позајмица. Њихов деценијама лош образовни систем све мање је способан да креира квалитетан кадар, што се делимично надокнађивало увозом стручњака из Европе, последњих деценија углавном источне, али и неких других делова света. Више од 30 одсто становништва не чине белци (нарочито је у порасту становништво хиспано порекла из Латинске Америке), што је посебно изражено у

великим градовима и у перспективи ће, по Хантингтону, довести до тога да ће небелачка популација постати већинска око средине 21. века. [\(7\)](#)

Западноевропске земље, с друге стране, све мање су спремне да прате политичке потезе Америке, нарочито по питању заоштравања односа према Русији (ракетни штит у Пољској и Чешкој, ширење граница НАТО до руских граница, нарочито по питању Украјине, једнострано решавање спорова на Балкану наметнуто од САД, покушај увлачења Турске у европске интеграције и др.) и претварања НАТО савеза у пуко оруђе Америке. Немачка све више постаје економски горостас, који жели да сконцентрише и део политичке, па и војне моћи, за шта нема довољно разумевања у САД. [\(8\)](#) И Немачка и Француска су јединствене у супротстављању циљевима САД да се проширивањем НАТО на постсовјетски простор, између осталог и на Украјину, поткопају највиталнији интереси ових сила у стратешком партнерству са Русијом. САД су принуђене да повлаче снаге из западне Европе, али је серија продужених и изазваних криза на Балкану довела до дислоцирања на простор југоисточне Европе. На тај начин део Балкана се претвара у стално турско подручје, са више бана држава (“квазидржаве”) попут Црне Горе или Косова, где се запостављају стандарди ЕУ, а царује зона црног и сивог криминала, уз надзор и благослов САД. Због свега тога САД ће у будућности имати све више проблема да наметну своје интересе западноевропским и средњоевропским земљама, нарочито оним највећим из редова “Старе Европе”, попут Француске и Немачке.

Фусноте:

1. Ове три наведене земље, којима можемо додати и Саудијску Арабију су, ипак, имале различиту судбину, поред тога што су све задржале *de jure* независност: Јапан је сам постао права колонијална сила, поседајући низ територија у источној и југоисточној Азији; Кина је као велика земља задржала своју независност, али су многи њени обалски делови потпали под власт колонијалних сила; најзад Иран је почетком 20. века потпао делимично под утицај, тачније његов северни део потпао је под утицај царске Русије, а југоисточни Британије, које су ове просторе држале под окупацијом све до, приближно, краја Првог светског рата.

2. О овоме најбоље погледати у Пол Џонсон, *Историја САД*, Књига комерц, Београд 2004.

3. Најважнији фактори „тврде моћи“ су величина територије земље и њен квалитет (физичко-географски фактори попут квалитета тла, структуре рељефа, хидрографског потенцијала, где је важан излаз на светска мора, клима и др.), број становника и виталност популације (поред природног прираштаја и равномерне распоређености становника по територији земље, важна је и образовна структура, здравствени ниво, структура становништва по националном и верском саставу и језичка хомогеност и др.), економска снага дотичне земље, војна моћ и др. О овоме у мноштву литературе стране и домаће видети у Војин Димитријевић, Радослав Стојановић, *Међународни односи*, Службени лист СРЈ, Београд 1995.

4. У мноштву литературе погледати Џозеф Штиглиц, *Противречности глобализације*, Београд 2004.

5. Хенри Кисинџер, *Дипломатија I и II*, Верзалпрес, Београд 2001.

6. О овом феномену више у Thierry de Monbrial, *Quense ans qui boulevarserent le monde*, Dunod, Paris 2003, pp. 455-456.

7. Сејмјуел Хантингтон, *Сукоб цивилизација*, ЦИД Подгорица 1997.

8. Између осталог, САД су спремне да подрже проширење сталних чланица Савета безбедности УН само на Јапан, али не и на Немачку.